

Załącznik
do uchwały nr XXII/489/2024
Zarządu Województwa Lubelskiego
z dnia 26 lipca 2024 r.

Ramowy Program Psychologiczno-Terapeutyczny dla Osób Stosujących Przemoc Domową - Wytyczne

Lublin, 2024 r.

Spis treści:

Wstęp	3
I. Podstawy prawne programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową	4
II. Podstawy teoretyczne programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową	6
III. Cele programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową	11
IV. Adresaci programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową	12
V. Realizatorzy programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową	14
VI. Zasady realizacji programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową	16
VII. Monitoring i ewaluacja programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową	21
VIII. Rezultaty programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową	23
IX. Finansowanie programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową	24

Wstęp

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U. z 2024 r. poz.424) nakłada na samorządy województwa obowiązek opracowania ramowego programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową. Standardy prowadzenia programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową określa Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 22 czerwca 2023 r. w sprawie programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób prowadzących te programy.

Ramowy program psychologiczno-terapeutyczny dla osób stosujących przemoc domową opracowany przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie stanowi część lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy domowej, ściśle korelując z założeniami Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2022-2025. Program ma na celu w szczególności powstrzymanie osób stosujących przemoc domową przed dalszym dopuszczaniem się jej oraz rozwijanie umiejętności samokontroli i rozwiązywania problemów bez używania przemocy, co stanowi art. 4 ust. 4 przytoczonej wyżej ustawy. Program ma charakter uniwersalny i stanowi wytyczne dla lokalnych samorządów, uwzględniając priorytety z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej. Działania wskazane w programie określone są w sposób ramowy, aby twórcy programów na szczeblu powiatowym mogli tworzyć skuteczne programy, które spełniają standardy wyznaczone przez ustawodawcę.

I. Podstawy prawne programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową

Rozdział drugi Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), poświęcony „Wolnościom, Prawom i Obowiązkom Człowieka i Obywatela” reguluje zasady zapewniające każdemu nietykalność osobistą i cielesną oraz stawia na ich straży władze polityczne.

Zasady te odnajdujemy w aktach prawnych wskazanych poniżej, stanowiących podstawę ramowego programu:

1. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz. U. 2024 r. poz. 424),
2. Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 22 czerwca 2023 r. w sprawie programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób prowadzących te programy (Dz. U. 2023 r. poz. 1166),
3. Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie nadzoru i kontroli nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy domowej (Dz. U. z 2023 r. poz. 1165),
4. Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie wzoru zaświadczenia o zgłoszeniu się do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub w programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową oraz wzoru zaświadczenia o ukończeniu tych programów, a także wzorów pouczeń w związku z uczestnictwem osób stosujących przemoc domową w tych programach (Dz. U. 2023 r. poz. 1164),
5. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskiej Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. z 2023 r. poz. 1860),
6. Rządowy Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024-2030,
7. Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2022-2025,
8. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2023 r. poz. 901),
9. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2023 r. poz. 2151),

10. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550),
11. Ustawa z dnia 24 sierpnia 2021 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz. U. z 2023 r. r. poz. 1266),
12. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2024 r. poz. 145),
13. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2024 r. poz. 37),
14. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2023 r. poz. 127),
15. Umowa międzynarodowa z dnia 11 maja 2011 r. Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule 11 maja 2011 r. (weszła w życie 1 sierpnia 2015 roku, (Dz. U. z 2015 r. poz. 961, z późn. zm.),
16. Ustawa z dnia 20 stycznia 2021 r. zmiana zakresu obowiązywania Konwencji Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej i przemocy domowej sporządzonej w Stambule 11 maja 2011 r. (Dz. U. z 2021 r. poz. 149),
17. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571),
18. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r. poz. 17).

Sankcje, które przewiduje kodeks karny dla osób stosujących przemoc zapisane są w artykułach:

- Art. 207 kk – znęcanie się,
- Art. 156 kk – ciężki uszczerbek na zdrowiu,
- Art. 157 kk – średni i lekki uszczerbek na zdrowiu,
- Art. 190 kk – stosowanie gróźb karalnych,
- Art. 191 kk – zmuszanie do określonego zachowania oraz utrudnianie korzystania z lokalu mieszkalnego,
- Art. 197 kk – zgwałcenie i wymuszenie czynności seksualnych.

Sankcje karne, które przewiduje kodeks karny dla osób stosujących przemoc domową odnoszą się do odpowiedzialności za popełniony czyn. Celem ustawodawcy, poza ukaraniem, jest korekta zachowań przemocowych, aby osoba stosująca przemoc mogła wnieść konstruktywne zmiany do swojego życia. W związku z tym niezbędna jest edukacja oraz korygowanie zachowań.

II. Podstawy teoretyczne programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową

Definicja przemocy określona została w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej – art. 2 ust. 1 (Dz. U. 2024 poz. 424): „Przemoc domowa to jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną bądź ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby doznającej przemocy domowej w szczególności:

- narażając tę osobę na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia lub mienia,
- naruszając jej godność, nietykalność cielesną lub wolność, w tym seksualną,
- powodujące szkody na jej zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołujące u tej osoby cierpienie lub krzywdę,
- ograniczające lub pozbawiające tę osobę dostępu do środków finansowych lub możliwości podjęcia pracy i uzyskania samodzielności finansowej,
- istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej”.

Osoba stosująca przemoc domową to pełnoletni, który dopuszcza się przemocy domowej wobec osób, o których mowa w art. 2 pkt 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U. 2024 poz. 424) tj.:

- małżonka, także w przypadku gdy małżeństwo ustało lub zostało unieważnione, oraz jego wstępnych, zstępnych, rodzeństwa i ich małżonków,
- wstępnych i zstępnych oraz ich małżonków,
- rodzeństwa oraz ich wstępnych, zstępnych i ich małżonków, osoby pozostającej w stosunku przysposobienia i jej małżonka oraz ich wstępnych, zstępnych, rodzeństwa i ich małżonków,
- osoby pozostającej w stosunku przysposobienia i jej małżonka oraz ich wstępnych, zstępnych, rodzeństwa i ich małżonków,
- osoby pozostającej obecnie lub w przeszłości we wspólnym pożyciu oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwa i ich małżonków,
- osoby wspólnie zamieszkującej i gospodarującej oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwa i ich małżonków,

- osoby pozostającej obecnie lub w przeszłości we wspólnym pożyciu oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwa i ich małżonków,
- osoby wspólnie zamieszkującej i gospodarującej oraz jej wstępnych, zstępnych, rodzeństwa i ich małżonków,
- osoby pozostającej obecnie lub w przyszłości w trwałej relacji uczuciowej bądź fizycznej niezależnie od wspólnego zamieszkania i gospodarowania,
- małoletniego, wobec którego stosowana jest przemoc domowa.

Przy diagnozowaniu występowania przemocy domowej bierze się pod uwagę następujące kryteria:

- **nierównowaga sił** - gdzie jedna osoba jest silniejsza od pozostałych członków rodziny, osób bliskich i świadomie wykorzystuje swoją przewagę,
- **naruszenie godności i praw** – osoba stosująca przemoc narusza godność innych osób, wykazując zachowania takie jak poniżenie, wyśmiewanie, ośmieszanie,
- **intencyjność** – działania osoby stosującej przemoc są celowe, cel ten najczęściej stanowi zdobycie kontroli nad innymi, czy też wymuszenie posłuszeństwa,
- **powodowanie cierpienia i szkód** – stosowana przemoc powoduje szkody psychiczne i fizyczne u osób jej doświadczających.

Przemoc a konflikt:

- **przemoc** to wykorzystanie swojej przewagi nad drugim człowiekiem w wymiarze fizycznym, emocjonalnym, ekonomicznym i społecznym. Do przemocy dochodzi wtedy, kiedy osoba silniejsza powoduje szkody i cierpienie u osoby słabszej. Przemoc ma charakter intencjonalny, narusza prawa i dobra osobiste wobec której jest stosowana,
- **konflikt** to sytuacja, w której występują różnice poglądów w danej sprawie, czemu towarzyszą silne emocje. Konflikty występują w życiu rodzinnym, zawodowym i społecznym. Charakteryzują się równowagą sił, gdzie obie strony są zdolne do obrony swoich racji i przekonań. Konflikt nie narusza praw drugiej osoby i nie prowadzi do zawłaszczenia władzy i kontroli po jednej stronie. Dialog jest podstawowym sposobem rozwiązywania konfliktu między stronami.

Formy przemocy:

- **przemoc fizyczna** to zamierzone działanie człowieka, zwrócone przeciwko fizyczności drugiego człowieka, niosące ryzyko uszkodzenia ciała, w szczególności: popychanie,

odpychanie, obezwładnianie, przytrzymywanie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką i pięściami, bicie przedmiotami, parzenie, polewanie substancjami żrącymi, użycie broni, porzucanie w niebezpiecznej okolicy, nieudzielenie koniecznej pomocy,

- **przemoc psychiczna** to wszystkie działania zmierzające do poniżenia osoby, wobec której stosowana jest przemoc w formie obrażania, zastraszania, pozbawiania wiary we własne możliwości i siły, szantażu emocjonalnego, „grania” na uczuciach członka rodziny, zaniedbywania emocjonalnego dziecka, alienacji rodzicielskiej, manipulacji, wyśmiewania (poglądów, religii, pochodzenia), narzucania własnych poglądów, karania przez odmowę (uczuć, zainteresowania, szacunku), krytyki, wmawiania choroby psychicznej, izolacji społecznej, kontrolowania i ograniczania kontaktów z innymi osobami, domagania się posłuszeństwa, ograniczania snu, ograniczania pożywienia, wyzywania, poniżania, upokarzania, zawstydzania, stosowania gróźb, itp.,
- **przemoc seksualna** to zmuszanie osoby, wobec której stosowana jest przemoc do jakiegokolwiek formy aktywności seksualnej wbrew jej woli, a zwłaszcza wymuszenie pożycia seksualnego, wymuszenie nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, wymuszanie seksu z osobami trzecimi, sadystyczne formy współżycia seksualnego, demonstrowanie zazdrości, krytyka zachowań seksualnych, itp.,
- **przemoc ekonomiczna** to kontrolowanie finansów, odebranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, niezaspokajanie podstawowych bądź materialnych potrzeb rodziny, ograniczenie dostępu do wspólnych pieniędzy, zmuszanie do proszenia o pieniądze, uniemożliwianie dostępu do konta bankowego, itp.,
- **zaniedbanie** to przede wszystkim zaniedbywanie potrzeb fizycznych szczególnie dotyczy to dzieci oraz osoby starsze i osoby z niepełnosprawnościami wymagającymi pomocy w realizacji podstawowych potrzeb życiowych, brak zapewnienia bezpiecznych i odpowiednich warunków, itp.

Obserwuje się tendencję do występowania kilku form przemocy jednocześnie.

Występowaniu przemocy domowej sprzyjają czynniki ryzyka, takie jak:

- **obniżona sprawność psychiczna i fizyczna** – osoba, wobec której stosowana jest przemoc domowa, jeśli choruje bądź jest osobą z niepełnosprawnościami, może zostać przez osobę stosującą przemoc zdominowana z uwagi na poczucie przewagi i przekonania, iż ze względu na swój stan jest zależna od rodziny lub opiekunów,

- **wzorce zachowań przemocowych** – przemoc bywa przekazywana z pokolenia na pokolenie. Dzieci wychowujące się w rodzinach, w których krzywdzi się bliskich, przyswajają sobie zachowania dorosłych, których są świadkami lub sami doświadczają przemocy. Uczą się, że przemoc to najlepszy i najbardziej skuteczny sposób rozwiązywania konfliktów,
- **normy społeczne i kulturowe** – przemoc domowa jest skutkiem wielowiekowego, społecznego przyzwolenia na krzywdzenie osób najbliższych, w szczególności kobiet i dzieci jak i osób starszych czy z niepełnosprawnościami. W wielu środowiskach akceptuje się bicie, stosowanie kar cielesnych i panuje przekonanie o dominującej roli mężczyzny w rodzinie. Istnieje silne przekonanie, że wszystko, co się dzieje w rodzinie należy do sfery prywatności. Z jednej strony wywołuje to poczucie bezkarności osoby stosującej przemoc i bezradności osoby doświadczającej przemocy, a z drugiej nasila niechęć innych osób do ingerowania w „cudze sprawy rodzinne”. W środowiskach charakteryzujących się dużą społeczną akceptacją przemocy, osoby jej doświadczające rzadko mogą liczyć na pomoc i wsparcie osób spoza rodziny. Z kolei osoby stosujące przemoc nie muszą obawiać się zewnętrznych nacisków na zmianę zachowań wobec najbliższych. Badania pokazują, że przemoc wobec członków rodziny jest społecznie bardziej akceptowana i tolerowana niż stosowanie jej wobec obcych osób,
- **uzależnienie i nadużywanie alkoholu** – większość osób stosujących przemoc domową jest pod wpływem środków odurzających jak alkohol czy narkotyki. Środki te osłabiają kontrolę własnych zachowań, zwiększają prawdopodobieństwo reagowania złością i gniewem na trudności i niepowodzenia życiowe, zaburzają ocenę sytuacji i mogą powodować błędną interpretację zachowań innych osób. Uzależnienie od alkoholu nie zwalnia z odpowiedzialności za popełnione czyny, mimo że osoby stosujące przemoc często wykorzystują fakt bycia nietrzeźwym jako usprawiedliwienie swojego zachowania (jak wynika z danych około 60% pacjentów leczenia odwykowego przyznaje, że ma problemy związane z przemocą wobec najbliższych pod wpływem alkoholu),
- **trudności ekonomiczne** – zła kondycja finansowa rodziny to czynnik, który zwiększa poziom stresu i może prowadzić do eskalacji przemocy. Pochodnymi tego problemu bywa długotrwałe bezrobocie, utrata pracy, problemy zdrowotne uniemożliwiające zarabkowanie, itp.,
- **osobowość osoby stosującej przemoc** – brak lub obniżony poziom adekwatnego poczucia winy oraz brak bądź osłabiona kontrola impulsów to czynnik ryzyka stosowania przemocy tkwiący w osobowości osoby stosującej przemoc.

Metody pracy zalecane w programie psychologiczno-terapeutycznym:

- **spotkania indywidualne** – to forma działań ukierunkowana na zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc domową w trakcie indywidualnych spotkań z realizatorem programu. Zaleca się, aby w trakcie indywidualnych spotkań terapeutycznych skupić się na najbardziej zaburzonych obszarach funkcjonowania uczestnika programu np.: (ocena stopnia zagrożenia rodziny w wyniku diagnozy zachowań przemocowych, diagnoza motywująca do zmiany postaw i zachowań, samoświadomość problemów związanych ze stosowaniem przemocy, przejmowanie odpowiedzialności za zachowania przemocowe, praca nad przekonaniem, stereotypami prowadzącymi do przemocy, poszukiwanie możliwości ułatwiających proces zmian, przekonań i zachowań uczestnika programu, rozwijanie umiejętności samokontroli, dążenie do zmiany postaw i zachowań, zaplanowanie procesu naprawczego itp.),
- **spotkania grupowe** - dają możliwość uczestnikom programu zwiększenia wiedzy o innych i o sobie, poszerzają świadomości dalszych zmian, które chcą wprowadzić w swoim życiu. Zaleca się, aby spotkania grupowe koncentrowały się na podobnych obszarach tematycznych jak spotkania indywidualne. Ich głównym zadaniem jest wzmacnianie postępów osiągniętych podczas spotkań indywidualnych.

III. Cele programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową

Celem głównym programu jest zmiana sposobu myślenia, postaw i wzorców zachowań osoby stosującej przemoc domową skutkującą zaprzestaniem zachowań przemocowych.

Cele szczegółowe:

- wzbudzanie motywacji wewnętrznej do zmiany zachowania przez analizę przyczyn postępowania i wgląd w mechanizmy własnych zachowań,
- zdobycie lub poszerzenie wiedzy i umiejętności powstrzymania się od zachowań przemocowych,
- rozwój umiejętności związanych z budowaniem relacji rodzinnych i partnerskich,
- nabycie i doskonalenie umiejętności wychowawczych i rodzinnych opartych na wychowaniu bez użycia przemocy,
- rozwój umiejętności związanych z budowaniem relacji rodzinnych i partnerskich,
- nabycie i kształtowanie umiejętności prospołecznych, w tym: asertywności, empatii, rozpoznawania, nazywania i wyrażania emocji, radzenia sobie w sytuacjach trudnych i konfliktowych, w tym radzenia sobie ze stresem, lękiem i złością,
- poszerzenie samoświadomości, zwłaszcza w kontekście własnych zasobów oraz ograniczeń i negatywnych stereotypów funkcjonowania w relacjach rodzinnych,
- nabycie umiejętności służących rozwiązywaniu problemów i konfliktów bez użycia przemocy,
- wzmacnianie postawy odpowiedzialności wobec siebie i innych (Rozporządzenie Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 23 czerwca 2023 r. w sprawie programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób prowadzących te programy).

Powyższe cele mają przyczynić się do zatrzymania przemocy domowej.

IV. Adresaci programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową

Założone cele i działania zaplanowane do realizacji programu psychologiczno-terapeutycznego mają za zadanie zatrzymanie przemocy, zmianę postaw i zachowań osób stosujących przemoc wobec bliskich.

Adresatami programu są:

- osoby stosujące przemoc domową po skierowaniu przez zespół interdyscyplinarny do uczestnictwa w programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową,
- osoby stosujące przemoc domową – zobowiązane przez sąd do udziału w zajęciach, wobec których sąd zawiesił warunkowo wykonanie kary i zobowiązał je do uczestnictwa w programie psychologiczno-terapeutycznym,
- osoby skazane za czyny z użyciem przemocy domowej, odbywające karę pozbawienia wolności w zakładach karnych.

Do programu nie będą kwalifikowane osoby:

- z zaburzeniami psychicznymi, bez wcześniejszej konsultacji psychiatrycznej (osoby te mogą być uczestnikami programu, jeśli lekarz psychiatra nie zgłosi przeciwwskazań),
- uzależnione od alkoholu, narkotyków lub innych substancji psychoaktywnych, które nie ukończyły podstawowego programu leczenia odwykowego lub są w trakcie takiego leczenia bądź nie uzyskały zgody terapeuty uzależnień.

Osoby stosujące przemoc domową, u których rozpoznano uzależnienie od alkoholu, narkotyków lub innych środków psychoaktywnych w pierwszej kolejności powinny zostać skierowane na terapię leczenia uzależnień.

Obowiązki uczestnika programu:

Osoba stosująca przemoc domową po skierowaniu przez zespół interdyscyplinarny do uczestnictwa w programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową ma obowiązki:

- zgłosić się do uczestnictwa w programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową,

- dostarczyć zespołowi interdyscyplinarnemu zaświadczenie o zgłoszeniu się do uczestnictwa w programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową,
- ukończyć program psychologiczno-terapeutyczny dla osób stosujących przemoc domową w terminach ustalonych w kontrakcie,
- dostarczyć zespołowi interdyscyplinarnemu zaświadczenie o ukończeniu programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową.

V. Realizatorzy programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej na podstawie art. 9 ust. 1 nakłada obowiązek, zgodnie z którym organy administracji rządowej i samorządowej współdziałają z organizacjami pozarządowymi oraz kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą, oddziaływania na osoby stosujące przemoc oraz podnoszenia świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy domowej.

Stworzenie systemu przeciwdziałania przemocy domowej powinno być oparte na współpracy różnych podmiotów, aby zwiększyć efektywność działań zmierzających do niwelowania tego niepożądanego zjawiska. W ramach tego systemu, obowiązek realizacji oddziaływań psychologiczno-terapeutycznych spoczywa na samorządzie powiatowym, który zapewnia stronę organizacyjną oraz merytoryczną (realizatorów posiadających odpowiednie kwalifikacje).

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 22 czerwca 2023 r. w sprawie programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową oraz wymagań kwalifikacyjnych wobec osób prowadzących te programy, powinny być one prowadzone przez osoby, które:

- posiadają wykształcenie wyższe na kierunku praca socjalna, pedagogika, pedagogika specjalna, nauki o rodzinie, politologia, politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacji lub pracy socjalnej lub
- posiadają tytuł zawodowy magistra na kierunku: psychologia, praca socjalna, pedagogika, pedagogika specjalna, nauki o rodzinie, politologia, politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacji lub pracy socjalnej lub innym, uzupełnionym studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki lub resocjalizacji lub
- są terapeutami lub psychoterapeutami,
- posiadają udokumentowany co najmniej 3-letni staż pracy w instytucjach lub innych podmiotach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej,
- posiadają zaświadczenie o ukończeniu szkoleń w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc domową.

Osoby prowadzące oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc domową, które w dniu 20 czerwca 2023 r. nie spełniają wymogów dotyczących

kwalifikacji, o których mowa powyżej, mogą prowadzić programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową do czasu uzupełnienia tych kwalifikacji, jednak nie dłużej niż przez okres 2 lat od dnia wejścia w życie rozporządzenia.

Zaleca się, aby prowadzącymi oddziaływania psychologiczno-terapeutyczne była para trenerów – kobieta i mężczyzna. Dzięki temu relacja między nimi stanie się modelem komunikacji partnerskiej oraz czynnikiem konfrontującym, ważnym w procesie zmiany zachowania.

Uwzględniając specyfikę pracy z osobami stosującymi przemoc domową, rekomenduje się, aby specjaliści realizujący program psychologiczno-terapeutyczny poddawali swoją pracę regularnej superwizji. Ma ona na celu dbałość o wysoką jakość oddziaływań psychologiczno-terapeutycznych poprzez:

- udzielanie wsparcia prowadzącym oddziaływania,
- rozpoznawanie i wzmacnianie kompetencji zawodowych i personalnych trenerów,
- doskonalenie warsztatu pracy poprzez dzielenie się dobrymi praktykami,
- rozpoznawanie ewentualnych trudności w realizacji programów,
- ustalanie potrzeb szkoleniowych prowadzących oddziaływania,
- przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu.

Do zadań osób prowadzących programy psychologiczno-terapeutyczne należy w szczególności:

- przeprowadzenie wstępnej diagnozy,
- sporządzenie programu oddziaływań edukacyjnych, psychologicznych, socjalizacyjnych, ukierunkowanych na zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc, które zmniejszą ryzyko stosowania przemocy, jak i zwiększą zdolności do samokontroli agresywnych zachowań i wpłyną na konstruktywne współżycie w rodzinie,
- praca indywidualna z uczestnikami programu,
- prowadzenie zajęć grupowych,
- prowadzenie dokumentacji wszystkich działań realizowanych w ramach programu (listy obecności, dzienniki zajęć, formę i przebieg spotkania, zastosowane metody, podpisy osób prowadzących, sprawozdania, przygotowanie dokumentacji do monitoringu, itp.).

VI. Zasady realizacji programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową

Opracowany i przyjęty do realizacji program psychologiczno-terapeutyczny powinien zostać udokumentowany na piśmie. Proponuje się, aby realizatorzy programów psychologiczno-terapeutycznych uwzględniali przy pisaniu programu psychologiczno-terapeutycznego rekomendacje wynikające z opracowań opartych na badaniach naukowych.

Realizacja programu:

- program psychologiczno-terapeutyczny powinien być realizowany w formie działań psychologicznych, edukacyjnych i socjalizacyjnych, ukierunkowanych na taką zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko dalszego stosowania przemocy oraz zwiększy ich zdolność do samokontroli agresywnych zachowań i do konstruktywnego współżycia w rodzinie,
- realizacja programu psychologiczno-terapeutycznego wymaga uwzględnienia specyfiki różnych grup osób stosujących przemoc domową,
- realizatorzy programu powinni kierować się zasadą poufności, poszanowania i ochrony danych osobowych,
- realizator programu zobowiązany jest do ścisłej współpracy z zespołami interdyscyplinarnymi, sądami, kuratorami, policją i innymi podmiotami,
- program psychologiczno-terapeutyczny powinien być zatwierdzony uchwałą rady powiatu.

Etapy realizacji programu psychologiczno-terapeutycznego:

- **etap 1:** zakwalifikowanie uczestników do programu powinno być poprzedzone kwalifikacją, podczas której przeprowadzone zostaną działania diagnostyczne. Kwalifikacja powinna być sporządzona na piśmie, a informacje uzyskane od uczestników dotyczące ich życia powinny być objęte zasadą poufności,
- **etap 2:** zakwalifikowanie do programu powinno kończyć się podpisaniem kontraktu, w którym uczestnik zaakceptuje i potwierdzi podpisem zasady udziału w kontrakcie. Za uczestnika programu może być uznana osoba, która pozytywnie przejdzie działania kwalifikacyjne, podpisze kontrakt oraz rozpocznie zajęcia programowe,
- **etap 3:** działania programu psychologiczno-terapeutycznego ukierunkowane będą na zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc, która zmniejszy ryzyko dalszego stosowania przez nie przemocy oraz zwiększy ich zdolność do samokontroli

agresywnych zachowań. Uczestnicy programu będą pracować nad rozwijaniem i utrwalaniem szeroko rozumianej zmiany swojego zachowania, będą mieli możliwość zwiększenia wiedzy o sobie oraz świadomość dalszych zmian.

Formy, czas i sposób realizacji programu psychologiczno-terapeutycznego:

- program psychologiczno-terapeutyczny powinien być prowadzony przez specjalistów w dziedzinie przeciwdziałania przemocy domowej, dających gwarancję wysokiej jakości usług,
- zajęcia mogą być prowadzone przez jednego trenera, jednak zaleca się, aby zajęcia były prowadzone przez dwóch trenerów: kobietę i mężczyznę, których wzajemne relacje i styl komunikowania się stanowi model partnerskiej relacji między kobietą a mężczyzną,
- realizacja programu powinna przebiegać w zależności od specyfiki uczestników (zdiagnozowanych czynników wpływających dotychczas i aktualnie na relacje w rodzinie uczestników, poziomu świadomości i motywacji uczestników do pracy psychologicznej, liczby osób gotowych do podjęcia pogłębionej pracy nad sobą w programie),
- realizacja programu opiera się na indywidualnym planie zajęć, np. kontrakcie, opracowanym przez trenerów z podziałem na poszczególne aktywności i metody pracy w programie,
- program powinien być realizowany w formie spotkań indywidualnych i grupowych,
- w trakcie realizacji programu poszczególne formy spotkań mogą być stosowane naprzemiennie, aby w jak największym stopniu zindywidualizować i dostosować oddziaływania psychologiczno-terapeutyczne do potrzeb osób stosujących przemoc,
- w ramach zajęć psychologiczno-terapeutycznych zaleca się stosowanie różnych metod i form pracy z uczestnikami (np. wykłady, studium przypadku, projekcje filmów edukacyjnych, warsztaty, ćwiczenia, dyskusje, odgrywanie ról, trening umiejętności, poradnictwo, itp.),
- przystępując do realizacji programu, należy dążyć do zapewnienia takiej liczby uczestników, która umożliwi właściwy przebieg procesu grupowego tj. maksymalnie do 15 osób w grupie, z możliwymi ewentualnymi odchyleniami od tej liczby w trakcie programu. W sytuacjach wyjątkowych możliwe jest uruchomienie programu z mniejszą liczbą uczestników,

- czas programu powinien być zależny od przyjętych metod oraz form zajęć, jednak rekomenduje się, aby nie był krótszy niż 12 godzin przypadających na 1 uczestnika, liczba godzin może zostać zwiększona,
- rekomenduje się cykliczne zajęcia grupowe najlepiej 1 raz w tygodniu po 2-3 godziny,
- zajęcia powinny być prowadzone w formie stacjonarnej, w szczególnych i uzasadnionych przypadkach dopuszcza się prowadzenie zajęć w formie zdalnej po uzyskaniu zgody uczestników i prowadzących,
- każde uczestnictwo osoby stosującej przemoc w zajęciach (zarówno grupowych jak i indywidualnych) powinno zostać odnotowane na liście obecności, obejmującej datę spotkania, czas trwania spotkania, listę uczestników spotkania wraz z ich podpisami i podpisami prowadzących,
- z każdych zajęć należy sporządzić krótką informację zawierającą temat spotkania formę spotkania, zastosowane metody, przebieg spotkania, liczbę osób uczestniczących w spotkaniu oraz podpisy osób prowadzących.

Rekomenduje się, aby tematyka zajęć psychologiczno-terapeutycznych zawierała między innymi:

- edukację w zakresie dotyczącym zjawiska przemocy (formy przemocy, rodzaje przemocy, źródła przemocy),
- rozwijanie umiejętności komunikacyjnych opartych na porozumiewaniu się bez przemocy,
- rozwijanie umiejętności wyrażania własnych poglądów i uczuć bez agresji, gniewu, złości,
- poznawanie siebie w różnych sytuacjach życiowych,
- budowanie poczucia szacunku do siebie i innych w celu wzmocnienia świadomości w procesie zmiany,
- branie odpowiedzialności za swoje zachowania i uczucia,
- przełamywanie stereotypów, przekonań, postaw w pełnieniu ról społecznych,
- wpływ przemocy na rozwój, zachowanie i psychikę dzieci,
- wpływ przemocy na zachowanie i psychikę dorosłych,
- wyznaczanie kierunków rozwoju w relacji związku/rodziny,
- wzmacnianie osobistych zasobów w pozytywnej zmianie zachowania i motywacji do zmiany,

- naukę jak postępować z ewentualnymi nawrotami zachowań przemocy, w tym opracowanie planu działania na wypadek pojawienia się trudności w kontroli emocji i agresji.

Miejsce realizacji programu:

Zajęcia psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc domową nie powinny być prowadzone w tych samych miejscach, w których udziela się pomocy i wsparcia osobom doznającym przemocy domowej. W przypadku braku takiej możliwości należy zadbać aby działania psychologiczno-terapeutyczne nie odbywały się w tym samym czasie, w którym udziela się wsparcia osobom doznającym przemocy.

Należy przede wszystkim zadbać o bezpieczeństwo osób doznających przemocy domowej.

Dokumentacja z realizacji programu psychologiczno-terapeutycznego:

Wszystkie działania i czynności wobec osób objętych programem psychologiczno-terapeutycznym powinny być dokumentowane w sposób przejrzysty i czytelny, na każdym etapie prowadzonych działań grupowych i indywidualnych. Dokumentacja powinna umożliwić dokonanie weryfikacji podjętych działań oraz ocenę realizacji zadań każdego uczestnika.

Obowiązki uczestnika programu:

Osoba stosująca przemoc domową, po skierowaniu przez zespół interdyscyplinarny do uczestnictwa w programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową ma obowiązek:

- zgłosić się do uczestnictwa w programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową,
- dostarczyć zespołowi interdyscyplinarnemu zaświadczenie o zgłoszeniu się do uczestnictwa w programie psychologiczno-terapeutycznym dla osób stosujących przemoc domową,
- podpisać kontrakt,
- ukończyć program psychologiczno-terapeutyczny dla osób stosujących przemoc domową, w terminach ustalonych w kontrakcie,
- dostarczyć zespołowi interdyscyplinarnemu zaświadczenie o ukończeniu programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową.

Zakończenie programu:

Zakończenie programu łączy się z oceną celów osiągniętych przez uczestników programu, dokonaną przez prowadzących program. Ocenie podlegają między innymi:

- obecność na spotkaniach (wymagane jest minimum 80% godzin zrealizowanych w ramach programu),
- zaangażowanie uczestnika w pracę nad sobą,
- przestrzeganie reguł uczestnictwa w programie i zasad pracy w grupie,
- niestosowanie przemocy.

Osobom spełniającym określone programem kryteria wydaje się zaświadczenia o ukończeniu programu określone Rozporządzeniem Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie wzoru zaświadczenia o zgłoszeniu się do udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub w programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową oraz wzoru zaświadczenia o ukończeniu tych programów, a także wzorów pouczeń w związku z uczestnictwem osób stosujących przemoc domową w tych programach.

Proponuje się, aby po zakończeniu programu psychologiczno-terapeutycznego uczestnicy programu pozostawali w kontakcie (np. telefonicznym, umówienie się na rozmowę indywidualną) z terapeutą realizującym z nimi program i przedstawiali efekty pracy nad sobą, zmiany zachowań, itp. Formy kontaktu z terapeutą powinny być ustalone i opisane w kontrakcie. W ramach prowadzonego monitoringu uczestnika zaleca się aby uzyskane informacje od byłego uczestnika programu zostały odnotowane w celu obserwacji rezultatów zachowań osoby, która ukończyła program psychologiczno-terapeutyczny minimum 3 razy po zakończeniu programu w odstępach co 6 miesięcy, zgodnie z zapisami w kontrakcie.

VII. Monitoring i ewaluacja programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową

Przebieg programu psychologiczno-terapeutycznego dla stosujących przemoc domową podlega monitorowaniu i ewaluacji, które prowadzi realizator programu.

Monitoring programu jest podstawowym źródłem informacji pozwalających na ocenę skuteczności i efektywności podejmowanych działań po jego zakończeniu. Umożliwia ocenę postępów realizacji założonych celów oraz efektywne i skuteczne zarządzanie programem. Informacje uzyskiwane w trakcie monitoringu pozwalają na szybką identyfikację nieprawidłowości (np. opóźnień w realizacji działań i dzięki temu podejmowanie odpowiednich kroków zaradczych). Zaleca się, aby przeprowadzać monitoring po każdym roku jego realizacji.

Oceny efektywności programu dokonać można na podstawie następujących kryteriów:

1. liczba osób skierowanych do uczestnictwa w programie psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową,
2. liczba osób, które przystąpiły do programu,
3. liczba osób, które ukończyły program,
4. liczba osób, które uchylały się od uczestnictwa w programie.

Oceny efektywności oddziaływań programu na uczestników dokonać można na podstawie następujących kryteriów mierzonych zgodnie z zapisami kontraktu:

1. liczba osób stosujących przemoc, które po ukończeniu programu powróciły do zachowań polegających na stosowaniu przemocy domowej,
2. ocena efektów programu (np.: ocena korzyści uczestnictwa w programie, poziom zadowolenia z udziału w programie, zmiany postaw uczestników programu).

Ewaluacja programu jest badaniem służącym poprawie jakości realizowanego programu. Jej istotą jest ocena jakości i efektów podejmowanych działań w oparciu o określone kryteria np.:

- ocenia adekwatność planowanych celów i metod wdrożenia interwencji do zdiagnozowanych problemów i potrzeb,
- ocenia stopień realizacji zakładanych celów i rezultatów, skuteczność użytych metod, instytucji oraz wpływ czynników zewnętrznych na ostateczne efekty,
- ocenia relację między nakładami a osiągniętymi efektami interwencji,

- ocenia całość rzeczywistych efektów wywołanych przez interwencję (planowanych i nieplanowanych);
- ocenia ciągłość efektów danej interwencji w perspektywie średnio i długookresowej.

Rekomenduje się przeprowadzenie badania ankietowego uczestników na pierwszym i ostatnim spotkaniu. Badanie ewaluacyjne ma na celu sprawdzanie zgodności zawartości merytorycznej/tematycznej programu z założonymi celami, osiągnięcie tychże celów itp. Wnioski z działań monitorujących i ewaluacyjnych powinny być wykorzystane do przyszłego doskonalenia metod programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc w rodzinie. Wyniki ewaluacji proponuje się wziąć pod uwagę w pracach nad doskonaleniem i upowszechnieniem dalszych metod oddziaływań, aby zmniejszyć skalę zjawiska przemocy domowej.

VIII. Rezultaty programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową

Zakłada się, że realizowany Program psychologiczno-terapeutyczny doprowadzi do utrwalenia zmiany postaw i zachowań nabytych w trakcie oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, a w konsekwencji przyczyni się do zatrzymania przemocy w rodzinie.

Przewidywane efekty realizacji Programu:

- wzrost poczucia bezpieczeństwa oraz poprawa jakości życia rodziny uczestnika,
- zatrzymanie przekazywania przemocowych wzorców rozwiązywania problemów w rodzinie,
- uświadomienie uczestnikowi osobistej odpowiedzialności za zachowania wobec rodziny,
- wzrost kompetencji uczestników programu w zakresie konstruktywnego rozwiązywania konfliktów w związku i rodzinie,
- wzrost kompetencji uczestników w zakresie podejmowania działań zaradczych i interwencyjnych.

IX. Finansowanie programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową

Program psychologiczno-terapeutyczny dla osób stosujących przemoc domową jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej, finansowane jest przede wszystkim z budżetu państwa.

W celu zwiększenia efektywności założeń programu rekomenduje się również pozyskiwanie środków finansowych z programów osłonowych bądź innych źródeł (GKRPA, środki z Unii Europejskiej itp.).